

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΤΑΣΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΣΙΥΡ. Ν. ΛΑΜΠΡΟΥ

4

1907

ΦΩΤΟΤΥΠΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ * 1969 * RÉIMPRESSION ANASTATIQUE
ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΒΑΣ. Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ ★ BAS. N. GRÉGORIADÈS

EDITIONS
K.T.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

ΩΣ ΣΥΖΥΓΟΣ

ΕΝ ΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΘΡΥΛΟΙΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΙΑΣΧΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΘΕΤΣΙΟΣ

Είχεν ό Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος σύζυγον καὶ τέκνα τῷ 1453, δτ' ἔπιπτε γενναίως καὶ μαρτυρικῶς, μάτην ὑπεραμυνόμενος τῆς Κωνσταντινουπόλεως μοιραίως ἀλισκομένης ὑπὸ Μωάμεθ τοῦ Πορθητοῦ;

Ἄρχαῖαι παραδόσεις καὶ νέαι συγχύσεις οὐ μικρὸν συνετέλεσαν εἰς διαστροφὴν τῆς ιστορικῆς ἀληθείας περὶ τούτου τοῦ ζητήματος. Διὸ ἀναγκαῖον ὑπολαμβάνω νὰ πραγματευθῶ ἐνταῦθα τὰ κατὰ τὸν τελευταῖον αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου ὡς σύζυγον, συγχεφαλαιόνων μὲν καὶ συμπληρόνων τὰ γνωστὰ περὶ τῶν γάμων αὐτοῦ καὶ τῶν μυηστειῶν, ἀνασκευάζων δὲ τὰς ἐμφιλοχωρησάσας πλάνας.

Ο Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἦλθε τὸ πρῶτον εἰς γάμου κοινωνίαν τὸν Ἰούλιον τοῦ 1428. Εἶχε δὲ τότε γῆλιχίαν είκοσιτεσσάρων ἔτῶν, ὅπε γεννηθεὶς τῇ 9 Φεβρουαρίου τοῦ 1404¹.

¹ Ἡ χρονολογία αὗτη τῆς γέννησεως τοῦ Κωνσταντίνου φέρεται ἐν τε σ. 31 τοῦ Προλόγου τοῦ A. B[υζαντίου] (Πολιορκία καὶ ἀλισσαὶ Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1453 κατὰ τὰς πηγὰς ὑπὸ A. A. Μοργκάννου. Ἐν. Αθηναῖς. 1859) καὶ παρὰ τῷ Σέρβῳ ιστορικῷ τῆς ἀλώσεως Chedomil Mijatovich Constantine the last Emperor of the Greeks or the Conquest of Constantinople by the Turks. Ἐν Λονδίνῳ 1892 σ. 78. Ἐξάγεται δὲ αὕτη ἐκ τοῦ Φραντζῆ ἐκδ. Βόννης σ. 291,12, λέγοντος ταῦτα· ἦν δὲ πᾶσα ἡ ζωὴ τοῦ ἀοιδίμου ἐν βασιλεῦσι καὶ γαληνοτάτου καὶ μάρτυρος τούτου χρόνοι τεσσαράκοντα ἔτνδα καὶ μῆνες τρεῖς καὶ ἡμέραις εἴκοσι. Καὶ εὑρίσκονται μὲν παρὰ τῷ Φραντζῆ πολλάκις χρονολογικαὶ ἀναχρίσειαι, καθ' ἄπαντα μὲν ἡδη ἐν τῷ Νέῳ Ἐλληνομνήμονι Τόμ. B' σ. 366 καὶ

Σύζυγον δ' εξέλεξε τὴν Μαγδαληνὴν, θυγατέρα τοῦ Λεονάρδου Β' Τόκκου, κόμιτος παλατίνου Ζαχύνθου καὶ Κεφαλληνίας καὶ δουκὸς τῆς Αλευκάσθος, καὶ τῆς πιθανῶς ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Γενουηνσίων Ζαγαριέων, τῶν δύναστῶν τῆς Φωκαίας καὶ Χίου, καταγομένης συζύγου αὐτοῦ¹. Εὑρίσκετο δὲ τότε ἡ Μαγδαληνὴ ἔνεκεν τοῦ προώρου κατ' ἄγνωστον ἔτος μετὰ τὸ 1414 θανάτου τοῦ πατρὸς ὑπὲ τὴν κηδεμονίαν τοῦ ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ θέντος τὸν Λεονάρδον ἀδελφὸν Καρόλου Β' Τόκκου.

Ο γάμος οὗτος μετὰ γυναικὸς ἀλλοφύλου οὐδὲν εἶχε τὸ ξενίζον, ἐπειδὴ ἀπὸ μακροτάτων ἥση χρόνων οἱ Βυζαντῖνοι ἡγεμόνες ἐτέλουν τοισύτους γάμους, φροντίζοντες μόνον ὅπως μεταβάλωσιν εἰς ἑλληνικὸν τὸ ξένον ὄνομα τῆς συζύγου καὶ εἰςάγοντες αὐτὴν εἰς τὴν ὁρθοδοξίαν. Διὸ βλέπομεν καὶ τὴν Μαγδαληνὴν Τόκκου ὡς σύζυγον τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου μετονομαζόμενην Θεοδώραν². 'Ἄλλ' ἐρωτητέον, ἐπέμει-

446, οὐλιο δὲ διὰ μακρῶν ἀποδεῖξε ἄλλοτε. Πρὸλ. καὶ *Edmond Bouilly* ἐν τῇ *Revue des études grecques* Τόμ. Γ'. 1893 σ. 271. 'Αλλὰ δύσκολον εἰνε νὰ ποδεγθῶμεν, ὅτι ὁ Φραντζῆς αφάλλεται καὶ περὶ τῶν κατὰ τὸν Κωνσταντίνον, μετ' αὐτούς συνεδέετο στενάτατα. "Ἀπορον δὲ εἶνε πᾶς ὁ *Zivkceisen* (Geschichte des Osmanischen Reiches. Ἐν 'Αμδιούργῳ. 1840. Τόμ. Α' σ. 849), ὅλως ἀφροντιστῶν τῆς μαρτυρίας τοῦ Φραντζῆ, λέγει, ὅτι ὁ Κωνσταντίνος πίπτων εἶγε μόλις ὑπερβῆ τὸ τεσσαρακοστὸν τῆς ἡλικίας ἔτος. "ὕγομεν δὲ καὶ ἔμμεσον ἀπόδειξιν τῆς ἀκριβείας τῆς χρονολογίας τοῦ Φραντζῆ τὴν ἐκ τῆς εἰκόνος τοῦ Μανουῆλ καὶ τῶν πρεσβυτέρων αὐτοῦ σιδῶν τῆς ζωγραφηθείσης περὶ τὸ 1402 ἀπουσίαν τοῦ Κωνσταντίνου, ἀτε γεννηθέντος κατόπιν. "Ιδε ἀνωτέρω σ. 387 κ.ά. Οὐκ ὁρθῶς δὲ ὁ *Παπαρρηγόπουλος* ἐν 'Ιστορίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐκδ. 1874 Τόμ. Ε' σ. 363 λέγει τὸν Κωνσταντίνον γεννηθέντα τῇ 7 Φεβρουαρίου 1405.

¹ *Hopf Chroniques Gréco-Romaines*. Ἐν Βερολίνῳ 1873 σ. 530.

² Ἐσφαλγένως ὁ *Hertzberg* (Geschichte Griechenlands seit dem Absterben des antiken Lebens bis zur Gegenwart. Ἐν Γαλλ. 1877. Τόμ. Β' σ. 458) καλεῖ τὴν ἀνεψιάν τοῦ Τόκκου δι; Μαγδαληνὴν μόνον. Ο δὲ *Fallmerayer* (Geschichte der Halbinsel Morea während des Mittelalters. Ἐν Στουτγάρῃ. 1836. Τόμ. Β' σ. 324) δὲν ποιεῖται μνεῖσαν τοῦ βαπτιστικοῦ ὄντματος τῆς συζύγου τοῦ Κωνσταντίνου. Ορθῶς δὲ καλοῦσιν αὐτὴν Θεοδώραν ὁ *Finlay* (History of Greece ἐκδ. *Tozer*. Ἐν 'Οξωνίᾳ. 1877 Τόμ. Δ' σ. 243) καὶ ὁ *Hopf* (Geschichte Griechenlands ἐν τῇ Allgemeine Encyclopädie τοῦ *Ersch* καὶ *Gruber* Τόμ. 86 σ. 834, ἐπόμενοι τῷ *Φραντζῆ* σ. 129, 8.

νεν ὁ Κωνσταντίνος ἢ ἡδυνήθη νὰ ἐπιμείνῃ δπως ἢ θυγάτηρ του Τόκκου ἀποβάλῃ τὸ λατινικὸν δόγμα; Αἱ ἡμέραι ἦσαν πονηραὶ διὰ τὸ Βυζάντιον, ἀναγκαῖμενον γάριν τῶν προεδρώμένων ἐκ τῆς Εσπερίας βοηθειῶν νὰ περιποιήσαι τοὺς καθημένους ἐπὶ τῆς ἔδρας του ἁγίου Πέτρου. "Ηδη κατὰ τὴν ἐκ τῆς Εσπερίας ἐπάνοδον αὐτοῦ ὁ Μανουὴλ Παλαιολόγος τὸν μετὰ Λατινίδων γάμον τῶν υἱῶν ἐθεώρησεν ὡς μέσον τελεσφόρον πρὸς σύναψιν φιλικωτέρων σχέσεων μετὰ τῶν ἡγεμονικῶν οἰκῶν τῆς Δύσεως. "Οτε δ' ἐξέθηκε τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ ταύτην πρὸς τὸν πάπαν Μαρτίνον Ε', ὑποδειχνύων αὐτὴν ὡς ἀπόδειξιν τῶν διαθέσεων αὐτοῦ ὑπὲρ ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν, ὃ πάπας ἀπέστειλε τῷ 1418 ἐπιστολὴν, ἀπευθυνομένην τοῖς υἱοῖς τοῦ αὐτοκράτορος, *dilectis... Joanni, Theodoro, Andronico, Constantino, Demetrio et Thoma, filiis charissimis in Christo filii Manuela imperatoris Constantinopolitani, ἐν ᾧ, παροτρύνων πρὸς μετάστασιν εἰς τὴν λατινικὴν ἐκκλησίαν, ἔλεγε πρὸς τοῖς ἄλλοις, δτι παρείχεν εἰς αὐτοὺς καὶ πάντας τοὺς ἀφωσιωμένους εἰς τὴν Ρώμην ἐλευθέραν ἀδειαν συάψεως γάμων (vobis et cuilibet vestrum cum ipsis mulieribus in devotione ac fide eiusdem sanctae Romanae Ecclesiae nobis et apostolicae sedi subiectis, matrimonia contrahendi liberam concedimus facultatem)*¹. Ἐντεῦθεν βλέπομεν τὸν τε πρωτότοκον του Μανουὴλ Ἰωάννην νυμφευόμενον Ἰταλίδα, Σοφίαν τὴν ἐκ Μορφερράτου, καὶ τὸν Θεόδωρον γινόμενον σύζυγον τῆς Κλεόπης Μαλατέστα. Ἀλλὰ σώζεται ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Φλωρεντίας ἔγγραφον του Θεοδώρου Παλαιολόγου, λατινιστὶ γεγραμμένον καὶ φέρον ἐλληνιστὶ τὴν ὑπογραφὴν αὐτοῦ, ἐκδεδομένον δ' ἐν Μυστρᾷ τῇ 29 Μαΐου 1419, δι' οὗ ὑπισχνεῖται εἰς τὴν μελλόνυμφον Κλεόπαν, δτι θὰ εὐλαβηθῇ

¹ *Caesaris S. R. E. Card. Baronii, Od. Raynaldi et Jac. Laderchi Annales ecclesiastici ἔκδ. Augustini Theiner.* Ἐν Barri-Ducis παρὰ Λευδοβίκῳ Guerin. 1873. Τόμ. KZ' σ. 475 ἀρ. 17.

τὸ θρήσκευμα αὐτῆς καὶ τὰ ἴταλικὰ αὐτῆς ἔθιμα¹. Ἐτήρησεν ἀρα ὁ Θεόδωρος τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ; Οὐχὶ, ως διδάσκει ἡμᾶς χωρίον τι τοῦ εἰς τὴν Κλεόπαν ἐπιταφίου τοῦ Γεωργίου Γεμιστοῦ, ἐν ᾧ λέγεται περὶ αὐτῆς· *Ἐύσεβείας δὲ ἀπόδειξις η̄ τοῦ θεοῦ λατρείᾳ ή̄ προσευχαῖς τε καὶ ἀστίαις ἐνδελεχέσι τὸν ἡμέτερον νόμον ἐπεδείκνυτο.* Ἐτι δὲ σαφέστερον λέγει κατωτέρῳ δὲ Γεμιστὸς περὶ τῆς συζύγου τοῦ Θεοδώρου· προσθείη μὲν δὲ ὅτι καὶ τῶν ἡμετέρων ἑορτῶν τε καὶ ἱερῶν τοῖς ἀγιωτάτοις ἀρτὶ τοῦ ἀγιωτάτου τῶν ἡμετέρων μετειληφυῖα μυστηρίων γόσῳ τε ὀξυτάτῃ καὶ κρείττονι πάσης λατρικῆς ἐγχειρήσεως τοῦ τῆδε βίου ὑπεκχωρεῖ². Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ ἀνεκδότῳ μονωδίᾳ ἐπὶ τῇ θειοτάτῃ καὶ εὐσεβεῖ Κλεόπη τῇ Παλαιολογίνῃ, τῇ πονηθείσῃ ὑπὲ τοῦ πρίγκιπος Νικηφόρου Χειλᾶ, πλὴν τῆς καθ' ὅλου εὐλογίας τῆς εὐσεβείας τῆς Κλεόπης εὑρίσκομεν δύο χωρία ἀπεινα φαίνονται μαρτυροῦντα τὴν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν μετάστασιν αὐτῆς. Ταῖς γε προσευχαῖς διηνεκῶς προσκειμένη ἀύπνος, ὡς εἰπεῖν, οὐ κάμπτουσα γόνυ, λέγει που περὶ αὐτῆς ὁ Χειλᾶς³. Ἀλλαχοῦ δὲ προστίθησι καὶ θελας δμφῆς ἔπι τῷ βίῳ παροῦσα, οὐ μέντοι πολὺ πρὸ τῆς τελευτῆς, ἀξιοῦται τῷ Χριστῷ καταλεγῆναι δηλούσης τῶν οὓς ὁ Σωτὴρ λάμψειν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ὡς ὁ ἥλιος ὑπησχνεῖται καὶ τούτῳ θαρρεῖν καὶ ἔπι σπουδάζειν ἀρετῆς αὐτῇ πλείω κόσμον περιπιθέναι⁴, δι' ὃν ὑποδηλοῦται πιθανῶς ἐνδειχθεῖσα διάθεσις τῆς Κλεόπης νὰ τραπῇ εἰς τὸν μοναχικὸν

¹ Ἐξέδωκε τοῦτο ὁ Giuseppe Müller Documenti sulle relazioni delle città Toscane coll'Oriente Cristiano e coi Turchi. Ἐν Φλωρεντίᾳ. 1879 σ. 150 ἀρ. CII. Ηρβλ. καὶ τὰς σημειώσεις αὐτοῦ ἐν σ. 479-480.

² Ἡδε Migne Ἑλληνικῆς Πατρολογίας Τόμ. ΡΕ' σ. 944 Ζ καὶ σ. 945 Α. Τὴν μονωδίαν ταύτην θέλω ἐκδώσει ἐν ταῖς ἐμαῖς πηγαῖς τῆς ιστορίας τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ δεσποτάτου τῶν Παλαιολόγων μετά τὴν ἡδη γενομένην ὑπὲ ἐμοῦ ἀντιβολὴν δώδεκα χωδίκων. Καὶ ἔχουσι μὲν τὰ χωρία πλὴν ἄλλων μικρῶν διαφορῶν ἐν τοῖς χειρογράφοις οἷα παρέθηκ' ἀνωτέρω κατὰ τὸν Migne, ἀλλ' εἶνε πιθανὸν ὅτι ταῦτα γοσοῦσι,

³ Παρισιακοῦ χωδίκος 2540 φ. 746.

⁴ Αὐτόθι φ. 75 α-ε.

βίου, ἀνάλογος πρὸς τὴν καταλαβοῦσαν, ὡς γνωστὸν, πρότερον καὶ τὸν σύζυγον αὐτῆς Θεόδωρον Β' Παλαιολόγον. "Ισως δὲ τέλος συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς γνώμης, δτι ἡ Κλεόπα ἔγεινεν ὄρθοδοξος καὶ τὸ γεγονός, δτι βλέπομεν πλὴν τοῦ Γερμιστοῦ καὶ τοῦ Χειλᾶ γράφοντας μονῳδίας ἐπὶ τῷ θανάτῳ αὐτῆς καὶ τὸν ιερομόναχον Βησσαρίωνα¹ καὶ τινα ιερέα Ἰωάννην², ἀμφοτέρους θρηγοῦντας ἐπὶ τῇ εὐσεβεῖ βασιλίσσῃ, ὡς φέρεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῶν ὑπ' αὐτῶν συνταχθεισῶν μονῳδιῶν.

'Αφ' οὖ δὲ κατὰ ταῦτα βλέπομεν τὴν Κλεόπαν γινομένην ὄρθοδοξον παρὰ τὴν ῥητὴν πρὸς τὸν πάπαν ὑπόσχεσιν τοῦ σύζυγου αὐτῆς³, πολὺ εὐλογώτερον δυνάμεθα νὰ ὑπολάβωμεν, δτι ἔγεινεν ὄρθοδοξος ἡ Θεοδώρα Τόκκου ὡς σύζυγος τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Περὶ τούτου οὐδεμίαν ἔχομεν μαρτυρίαν ὡς δεσμευθέντος δι' ίδίας ὑποσχέσεως ὑπὸ τοῦ πάπα Μαρτίνου Δ', εἰ καὶ οὗτος εἶχε γράψει τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ, δι' ἣς παρώρμα αὐτοὺς εἰς γάμον μετὰ Λατινίδων.

'Ο γάμος τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου μετὰ τῆς Θεοδώρας ἦτο πολιτικὸς ὑπὸ διπλῆν ἐποψιν. "Οχι μόνον δῆλα δὴ νυμφευόμενος αὐτὴν ἔχαριζετο εἰς τὰς ἐπαγγελίας τοῦ πατρὸς πρὸς τὴν Δύσιν καὶ τὰς παροτρύνσεις τοῦ πάπα Μαρτίνου καθ' ὅλου, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ τοπικὰ πράγματα τῆς Πελοποννήσου, ἐν ᾧ διέτριβεν ἀπὸ τῆς 26 Δεκεμβρίου 1427, ἐφαίνοντο εὔοδούμενα καὶ ἐν πολλοῖς ἔξομαλυνόμενα διὰ τοῦ τοιούτου γάμου. Καὶ δὴ εἰς τὴν ὄριστικὴν ἐπέκτασιν τῆς ἀρχῆς τῶν

¹ Παρισιακοῦ κώδικος 2540 φ. 61α-70α.

² Μαδριτείου κώδικος OXXV Τόμ. XXIX φ. 954. "Ιδε τὴν βραχεῖαν ταύτην μονῳδίαν ἐκδεδομένην παρὰ τῷ *Iriarte* (Regiae bibliothecae Matritensis codices graeci MSS.)" Εν Μαδρίτῃ. 1769 σ. 535) μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως τοῦ Βιγκεντίου Μαρινερίου Βαλεντίνου, τοῦ καὶ ἐκγράφαντος τὸν κώδικα ἐκεῖνον.

³ Τὴν μετάστασιν τῆς Κλεόπης εἰς τὴν ὄρθοδοξίαν ἀποδέχονται ὁ *Vast* (Le cardinal Bessarion. Έν Παρισίοις. 1878 σ. 32) καὶ ὁ *Rocholl* (Bessarion. Έν Λειψίᾳ. 1904 σ. 36).

Παλαιολόγων καθ' ἄπασαν τὴν Πελοπόννησον πλὴν τῶν ὑπὸ τῶν Βενετῶν κατεχομένων δλίγων μερῶν τῆς χερσονήσου καὶ τῆς ιδίας ιερατικῆς πολιτείας τῶν Πατρῶν, διοικουμένης ὑπὸ τοῦ Λατίνου ἀρχιεπισκόπου τῆς πόλεως, ἐξαρτωμένου ἀπὸ τοῦ πάπα, παρενεβάλλοντο μικρὰ ἐμπόδια. Ταῦτα δὲ ἦσαν τοῦτο μὲν ἡ ὑπὸ τοῦ Καρόλου Τόκκου ὡς ἐκδοχέως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἐπὶ φιλῷ ὀνόματι ἡγεμόνος τῆς Ἀγατᾶς ἀδελφοῦ Λεονάρδου κατοχὴ πόλεών τινων ἐν τῇ Ἀγατᾷ, ἐν αἷς καὶ ἡ Γλαρέντζα, ἃς μάτην εἶχε πειραθῆ διὰ πολέμου νάνακτήσῃ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Λαονίκου Χαλκοκονδύλη αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Παλαιολόγος καταβὰς εἰς τὴν Πελοπόννησον¹, τοῦτο δὲ ἡ ἐξακολουθοῦσα κατὰ τῶν Ἐλλήνων ἀντίπραξις τῆς ὑπὸ τῶν Βενετῶν ὑπερασπιζομένης ἔταιρείας τῶν Ναβαρραίων, ὡν ἥρχε μετὰ τὸν ἐν ἔτει 1402 θάνατον τοῦ Σουπερανοῦ ὁ ἐπιχειρούνος Γενουήνσιος Κεντυρίων Ζαχαρίας. Νυμφευόμενος λοιπὸν ὁ Κωνσταντῖνος τὴν Θεοδώραν Τόκκου, τοῦτο μὲν προσηύξανε τὰς εἰς τοὺς Ἐλληνας ἀνηκούσας χώρας τῆς Πελοποννήσου, λαμβάνων ὅχι διὰ τῶν ὅπλων, ἀλλ' ὡς προτικαὶ τὰ ὑπὸ τῶν Τόκκων κατεχόμενα πολίσματα², τοῦτο δ' ἐμείου τοὺς ἀπὸ τῶν Ναβαρραίων κινδύνους, οἵτινες ἀπέβαινον ἔτι μικρότεροι διὰ τῆς νέας συγγενείας, ἥν συνῆψε πρὸς τοὺς Ζαχαρίας, γενόμενος σύγγαμος τοῦ Κεντυρίωνος Β', ἔχοντος σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τῆς Θεοδώρας Κρέουσαν³. 'Ως δ' εἶχον τὰ πράγματα ἐν Πελοποννήσῳ ἀπητεῖτο δραστηριωτάτη πολεμικὴ ἐνέργεια τῶν Παλαιολόγων

¹ Λαονίκου Χαλκοκονδύλη ἔκδ. Βόννης σ. 240,5.

² Λαονίκου Χαλκοκονδύλη σ. 240, 8 x ἔ. Φραντζῆ σ. 128,15.

³ *Buchon Nouvelles Recherches historiques sur la principauté française de Moree.* Τόμ. Α' σ. 914 ἐν συνδυασμῷ πρὸς σ. 318.—*Hopf Geschichte Griechenlands* ἐν τῇ *Allgemeine Encyclopädie τοῦ Ersch καὶ Grüber* Τόμ. 86 σ. 85. *Τοῦ αὐτοῦ Chroniques Gréco-Romanes.* Ἔν Βερολίνῳ. 1873 σ. 530 ἀρ. 4. —*Gregorovius Geschichte der Stadt Athen im Mittelalter.* Ἔν Στούγαρτῃ. 1889 Τόμ. Β' σ. 300 σημ. 4. 'Ελλ. μεταφρ. *Σπυρο. Π. Λάμπρου* Τόμ. Β σ. 304, σημ. 3.

πρὸς ἐπέκτασιν τῆς Ιδίας ἀρχῆς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ίδίως πρὸς κατάκτησιν τῶν Πατρῶν, μεγίστη δὲ σύγεσις καὶ γενναιότης πρὸς ἄμυναν τῶν ἀπὸ τῶν Τούρκων κινδύνων.

Ἐν μέσῳ δὲ τοιούτων περιστάσεων τὰ νυμφεῖα τοῦ Κωνσταντίνου πᾶν ἀλλούπηρξαν ἡ γαμήλιος πανήγυρις ἡγεμόνος, καὶ ὁ γάμος ἔτελέσθη τὸν Ἰούλιον τοῦ 1428 ἐν μέσῳ τοῦ στρατοπέδου ὃς γάμος στρατιώτου καὶ πολιορκητοῦ παρὰ τοὺς μύλους ἔζωθεν τῶν Πατρῶν, ἃς ἔμελλε νὰ πολιορκήσῃ ὁ Κωνσταντίνος μετὰ τῶν ἀδελφῶν¹.

Η συζυγία τοῦ Κωνσταντίνου μετὰ τῆς Θεοδώρας φαίνεται ὑπάρξασα εύτυχής. Ἀλλὰ βραχεῖα ὑπῆρξεν ἡ συμβίωσις αὐτῶν. Αἱ ἀνάγκαι τοῦ πολέμου καὶ ἡ μακρὰ παράτασις τῆς πολιορκίας τῶν Πατρῶν ἡνάγκαζον τὸν δεσπότην νὰ μένῃ ὡς τὸ πλεῖστον μακρὰν τῆς συζύγου, συνήθιως ἐν Χλεμουτζίψ καὶ Γλαρέντζη². Οὐδὲ ἔζησε καν μακρὸν ἡ Θεοδώρα, ὥστε νὰ πολαύσῃ τῶν ἀγαθῶν τῆς συζυγίας τούλαχιστον μετὰ τὴν τέλος ἐπελθοῦσαν ἀλωσιν τοῦ ἀστεως τῶν Πατρῶν καὶ ἔπειτα τῆς ἀκροπόλεως, δτε κατέστησάν πως τὰ πράγματα καὶ ἀπέβησάν πως ἡρεμώτερα τὰ κατὰ τὸν Κωνσταντίνον. Ἀπ' ἐναντίας δὲ μόλις ἐν καὶ ἥμισυ ἔτος μετὰ τὸν γάμον ἀπέθανεν ἡ Θεοδώρα ἐν Σανταμέρη τῆς Ἀχαΐας τὸν Νοέμβριον τοῦ 1429. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐτάφη ἐν μιᾷ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Γλαρέντζας, μετὰ δὲ ταῦτ' ἀνεκόμισαν αὐτὴν εἰς τὴν ἐν Μυστρᾷ μονὴν τοῦ Ζωοδότου, ἐν ᾧ ἔκειντο οἱ τάφοι τοῦ οἴκου τῶν ἐν Πελοποννήσῳ δεσποζόντων Παλαιολόγων³.

¹ Φραντζῆ σ. 129,9.

² Φραντζῆ σ. 130,9. 135,9.

³ Φραντζῆ σ. 154,8· καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐν μηνὶ Νοεμβρίῳ ἡ βασιλισσα κυρία Θεοδώρα εὑρισκομένη εἰς τὸ Στάμηρον ἀπέθανε, καταλείγασσα λύπην πολλὴν εἰς τὸν ἀνδρα αὐτῆς καὶ πάντας ἡμᾶς τοὺς αὐτῷ οἰκείους διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν καλλιστην. Ἐτάφη δὲ μέχρι τυνὸς ἐν μιᾷ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Γλαρέντζας, καὶ μετὰ ταῦτα ἀνεκόμισαν αὐτὴν εἰς τὴν ἐν Σπάρτῃ τοῦ Ζωοδότου μονὴν. Ὁρθῶς ὅτε Hopf (Geschichte Griechenlands ἐν τῇ Allgemeine Encyclopädie τοῦ Ersch καὶ Gruber Τόμ. 86 σ. 85), τοῦτο βεβαίως τὸ χωρίον ἔχων ὑπ' ὅψιν, εἰ καὶ δὲν μη-

Τῆς δ' ἄλλως εὔτυχοῦς, καθ' ἀρχίνεται, συμβιώσεως τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῆς Θεοδώρας τὸ μόνον ἀτύχημα πλὴν τῆς συγνῆς ἀπουσίας τοῦ συζύγου ὑπῆρξεν ἡ ταχυτάτη διὰ τοῦ θανάτου τῆς νύμφης λύσιστος γάμου. Τῆς προώρου δὲ ταύτης θανῆς θρηγωδὸς παρέστη ἀνήρ τῶν ἐπιφανεστάτων ἐν ἔκεινοις τοῖς χρόνοις, ὁ πολὺς ἱερομόναχος Βησσαρίων, ὁ ἔπειτα καρδινάλιος χενόμυενος ἐν Ῥώμῃ. Τούτου τὸ ἐπίγραμμα, χραγθὲν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ τάφου τῆς Θεοδώρας¹, ἐξέδωκεν ὁ Λέων Ἀλλατίος². Διέσωσαν δὲ τοῦτο μέχρις ἡμῶν καὶ τέσσαρες χωδικες, ὁ πιθανῶς γειρὶ τοῦ Βησσαρίωνος γραφεὶς Μαρκιανὸς 533 ἐν φ. 48^a-49^a (M), δύο Παρισιακοὶ, ὁ ὑπ' ἀρ. 456 ἐν φ. 248^a (π) καὶ ὁ ὑπ' ἀρ. 941 ἐν φ. 188^a-189^a (II), καὶ ὁ ὑπ' ἀρ. 100 τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Ῥικκαρδιανῆς βιβλιοθήκης ἐν φ. 151^a (P)³. Καὶ ἡ μὲν Παρισιακὸς 941 ἐγράφη ἕνα αἰῶνα καὶ πρὸς μετὰ τὴν ποίησιν τοῦ ἐπιγράμματος, τῷ 1535⁴, οἱ δὲ λοιποὶ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα⁵.

μονεύει αὐτοῦ, καὶ οἱ αὐτὸν ἀκολουθήσαντες ὡς τὸ Στάμηρον τοῦ Φραντζῆ ὑπολαμβάνουσι τὸ ἐκ τοῦ γαλλικοῦ οἶκου τῶν Saint-Omer φερωνυμούμενον Σανταμέρη τῆς Ἀγαίας ἐν τῷ σημερινῷ δημιῳ Δύμης.

¹ Τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ἐπιγράμματος ἐν τοῖς καθιδιξι περὶ τῆς γένεται λόγος κατωτέρω.

² De ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione. Ἐν Κολωνίᾳ. 1648 σ. 955-956 ἐκ κώδικος εὑρισκομένου παρ' αὐτῷ τῷ Ἀλλατίῳ. Τὸ ὑπό τοῦ *Martini* (Catalogo di manoscritti Greci esistenti nelle biblioteche Italiane. Ἐν Μεδιολάνῳ. 1896. Τόμ. Β' σ. 218) ἀναφερόμενον ἀπόγραφον τοῦ ἐπιγράμματος τούτου ἐν τῇ τῆς Ῥώμης βιβλιοθήκῃ Vallicellana (Allatiana 191 (CX)) είνε πιθανώτατα αὐτὸ τὸ πρωτόγραφον τοῦ Ἀλλατίου τὸ χρησιμεῦσαν εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἔκδοσιν.

³ Οὐκ ὄρθως ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ κώδικος τούτου ὁ *Vitelli* (Indice de' codici Greci Ricca s. anni, Magliafeciiani e Marucelliani ἐν τοῖς Studi Italiani di Filologia classica Τόμ. Β', 1894, σ. 536) λέγει, ὅτι τὸ ἐπίγραμμα ἀποτελοῦσι XXV versus, ἐν ᾧ τοῦτο σύγκειται ἐκ στίχων είκοσιέξ.

⁴ *Omont Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale*. Ἐν Παρισίοις. 1898 Τόμ. Α' σ. 180.

⁵ Ἀξιον προερχῆς είνε, ὅτι ὁ Παρισιακὸς 456 σημειοῦται ὑπὸ τοῦ κ *Omont* (Ἐνθ' ἀν. σ. 456) γραφεὶς τῷ 1426, ἥτοι τρία δλα ἐτη πρὸ τοῦ θανάτου τῆς Κλεόπης. Εἰκάζω ἐντεῦθεν, ὅτι φύλλα τινὰ τοῦ κώδικος, ίδιας δὲ τὰ ἐν οἷς περιλαμβάνεται τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Βησσαρίωνος, κενὰ μείναντα, ἐγράφησαν ἀργότερον ὑπ' ἄλλης χειρός.

'Εκ τῶν τεσσάρων δὲ τούτων κωδίκων, ὃν τοὺς δύο Παρισιακοὺς ἀντέβαλε προθύμως χάριν ἐμοῦ τὸν Νοέμβριον 1903 δ. κ. Ομοντ. καὶ τῆς ἔκδόσεως του 'Αλλατίου (A)¹ ἔκδιδω ἐνταῦθα το ἐπίγραμμα τοῦτο τοῦ Βησσαρίωνος, ἔχον ὅδε·

Στίχοι ἱαμβικοὶ ἐπιτύμβιοι
ἐπὶ τῇ μακαρίτιδι καὶ ἀοιδίᾳ χυρίᾳ ἡμῶν βασιλίδι
χυρίᾳ Θεοδώρῃ τῇ Παλαιολογίνῃ
ποιηθέντες παρὰ Βησσαρίωνος ιερομονάχου*.

- "Ην ἂν τις εἶποι μηδαμῶς ἐνδοιάσσες
μίμημ' ἀνεξέλεγκτον οἵας εἰκόνος,
ἄγαλμα καλοῖς φεῦ ὅσοις διαπρέπον,
στήλην χαρίτων καὶ φρονήσεως ὅρον
5 γένους τε κόσμον καὶ ξυνὴν πανδαισίαν,
ταύτην ὁ λυγρὸς οὗτος ορύψας τάφος
ἀψυχον, ἀπνουν καὶ λόγου παντὸς δίχα
δείκνυσι πᾶσιν. *Ω ξένου μυστηρίου.
Ταύτη, Λατίνων ἐκ γένους βλαστησάσῃ
10 ρίζης ἀνασχούσῃ τε τῆς Ἰταλίδος,
γονεῖς ἄγαθοι πατέρες φίλου τέκους
ῶφθησαν ὅντες σφῶν γένει κόσμος μέγας.
"Ως οὖν ἔχουσα καὶ γένους τε καὶ τρόπου
ἀρμόζεται δὴ πρὸς γάμου κοινωνίαν
15 "Ἄρην πνέοντι καὶ φόνους ἐν ταῖς μάχαις
αἰσθήσεως θρόνῳ τε καὶ φρενῶν βάθει,
δεινῷ μαχητῇ Κωνσταντίνῳ δεσπότῃ,
καταξιοῦται βασιλεῖου καὶ λέχους

¹ Περιττάν ἔχοινα νὰ նποσημειώσω τὰς περὶ τὴν στέξιν διαφορὰς του 'Αλλατίου, εἰ καὶ τινες αὐτῶν ἀλλοιοῦσι τὸ νόημα.

* Στίχοι ἱαμβικοὶ — ιερομονάχου Π : Στίχοι ἱαμβικοὶ... κυρᾶ θεοδώρα — ιερομονάχου π : Στίχοι ὅμοιοι ἐπὶ τῷ ταφῷ τῆς μακαρίτιδος βασιλίσσης κυρᾶς θεοδώρας τῆς παλαιολογίνης Μ : Στίχοι ἱαμβικοὶ ἐπὶ τῇ μακαρίτιδι καὶ ἀοιδίᾳ χυρίσσης της θεοδώρας τῆς παλαιολογίνης Ρ: λείπει Α 2. Τὸ οἷας δὲν εἶναι ἀνάγκη γά μεταβληθῆ εἰς θείας
10. ἀνασχούσης ΜΠπ : ἀνισχούσης Ρ 13. ὡς ΜΠπ : ως Ρ

καὶ κλήσεως πρός· καὶ γὰρ εἶχεν ἀξίως.

20 Συζήσασα χρόνον δὲ βραχὺν καὶ πάνυ τούτῳ, μετέστη πρὸς μονὰς οὐρανίους, ὡδῖσιν αὐταῖς προσλιποῦσα τὸν βίον,
ὅπως, ὁμογόνης ἔξιοῦσα τοῦ βίου,
χαρᾶς ἀλήκτου τῆς ἐν Οὐλύμπῳ τύχῃ.

25 ὁ μὴ μαρτίνει μηδὲ καλύπτει χρόνος
ποθοῦσα πάντως καὶ ἐφευροῦσα στέφος.

Δι. στῶν ἐν τῷ ἐπιγράμματι τούτῳ λέγει ὁ Βησσαρίων περὶ τοῦ Κωνσταντίνου ὡς "Ἄρην πνέοντος καὶ φόνους ἐν ταῖς μάχαις ὑπομιμνήσκονται αἱ ιδιάζουσαι περιστάσεις τοῦ γάμου τῆς Θεοδώρας ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν φροντίδων τοῦ συζύγου περὶ τῆς πολιορκίας τῶν Πατρῶν. Βασίλισσα δὲ ὀνομάζεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ καὶ τῆς προσωνυμίας ταύτης ὑπόδειξις γίνεται καὶ ἐν τοῖς λεγομένοις ἐν στ. 19 τοῦ ἐπιγράμματος, διότι, καθ' ἄλλοτ' ἀπέδειξα, οἱ δεσπόται καὶ αἱ δέσποιναι τῶν ἑλληνικῶν δεσποτάτων ἔφερον καὶ τὴν προσωνυμίαν βασιλέων καὶ βασιλισσῶν¹. 'Αλλ' ἡ χυριωτάτη σημασία τοῦ ἐπιγράμματος ἔγκειται εἰς τὸ ἐξ αὐτοῦ δίδαγμα, καθ' ὃ ἡ Θεοδώρα ἀπέθανεν ὡδῖσιν αὐταῖς προσλιποῦσα τὸν βίον. 'Εντεῦθεν γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ θάνατος τῆς συζύγου τοῦ Κωνσταντίνου πρῆλθεν ἐκ δυστοκίας², συναποθανόντος καὶ τοῦ τέκνου, καθ' ἄδυνάμεθα μετὰ βιβαλιότητος νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι οὐδεμίᾳ ὑπ' οὐδενὸς γίνεται μνεία τοιούτου γόνου τοῦ Κωνσταντίνου³.

23. τοῦ βίου ΜΠΡ : τῶν βίων π 24. οὐλύμπῳ ΜΠπ: οὐλήμπῳ Α: δλύμπῳ Ρ τῆς Μπ Ρ: τῆς ἐκ τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος τῇ Π τύχῃ ΜΡ: τύχης ἐκ τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος τύχην Π 25. ὁ ΜΠπΡ: ἢν Α μηδὲ ΠπΡ : μηδὲ Μ

¹ Ἰδε Νέου 'Ἑλληνομνήμονος Τόμ. Α' σ. 39 κ. ἔ.

² Ορθῶς ἐκ δυστοκίας λέγει θανοῦσαν, τὴν Θεοδώραν καὶ ὃ κ. Σ. Ν. Θωμαδπούλος 'Ιστορία τῆς πόλεως Πατρῶν. 'Ἐν Αθηνais. 1888 σ. 315 σημ. 2.

³ Πλὴν τοῦ ἐπιγράμματος τούτου τοῦ Βησσαρίωνος εἰς Θεοδώραν Παλαιολογίναν τὴν φύσυγον τοῦ Κωνσταντίνου περιεσώθησαν καὶ α' Επιτάφιοι εἰς τὴν Παλαιολογίναν Θε-

Μετὰ δὲ πάροδον ἐνδεκα δλων ἐτῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου τῆς Θεοδώρας ὁ Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, ἔχων ήλικαν τριάκοντα καὶ ἔξι ἐτῶν, ἀπεφάσισε τῷ 1440 νὰ συνάψῃ δεύτερον γάμον. Ἡγαγε δὲ τὸν Κωνσταντίνον εἰς τοιαύτην ἀπόφασιν πιθανώτατα ἡ ἀπουσία ἀρρενογένου τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τοῦ Βυζαντίου, κινδυνευούσης νὰ ἐκλίπη. Οὐ μόνον ὁ ἀδελφὸς καὶ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης παρὰ τοὺς τρεῖς αὐτοῦ γάμους οὐδένα εἶχεν ἀποκτήσει υἱὸν, ἀλλὰ καὶ οὐδεὶς τῶν ἀδελφῶν, ἀτετῶν οὐδὲν τοῦ νεωτάτου τῶν ἀδελφῶν Θωμᾶ, τοῦ Ἀνδρέου καὶ Μανουὴλ, τεγχέντων ὑπὸ τῆς τούτου συζύγου Αικατερίνης Ἀσανίνης πολὺ κατόπιν. Παρώτρυνε δὲ ἵστως εἰς γάμον τὸν Κωνσταντίνον ἐπὶ προσδοκίᾳ ἀρρενογονίας καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης, δεστις ὡς διάδοχον τοῦ θρόνου προέκρινεν αὐτὸν τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ Θεοδώρου.

Ἐξέλεξε δὲ ὁ Κωνσταντίνος ὡς σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ αὐθέντου τῆς Λέσβου Δορίνου Α' Γατελούζου¹, δεστις ἐνεκα κηδεστίας τοῦ οἴκου πρὸς τοὺς Παλαιολόγους ἔφερεν ἐκ μη-

οδώρων τοῦ πρωτασηκρῆτος τοῦ Νεοκαισαρίτου ξει ζῶσαν τούτους γραφῆναι ζητήσασαν ἐκδεδομένοι ὑπὸ τοῦ Bandini (Catalogus codicum Graecorum Bibliothecae Mediceo-Laurentianae. Ἐν Φλωρεντίᾳ. 1766 Τόμ. Β' σ. 296) ἐκ τοῦ φ. 70 τοῦ Plut. LVI Cod. III. Καὶ ἀναγινώσκομεν μὲν παρὰ τῷ Bandini ἐν τῇ ἐπιγραφῇ α' Επιτάφιοι εἰς τὴν Παλαιολογίναν Θεοδώρου τοῦ πρωτασηκρῆτος τοῦ Νεοκαισαρείτου....ο ἀλλ' ἡ λέξις Θεοδώρου εἶνε παραγεγνωσμένη παρ' αὐτῷ, ὡς ἐπεισθῆν ἐκ τῆς γενομένης ἀντιδολῆς τοῦ ιωδικοῦ, ἐν ᾧ φέρεται Θεοδώραν. Ἀλλ' ἡ Θεοδώρα Παλαιολογίνα, εἰς ἣν ἀναφέρεται τὸ ἐπιτάφιον ἐκεῖνο ἐπίγραμμα, δὲν εἶνε ἡ σύζυγος τοῦ Κωνσταντίνου, ἀλλ' ἀλλη δημόνυμος, πιθανῶς δὲ ἡ γαμετὴ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου. Συμπίπτει δὲ πρὸς τούτους τοὺς γρόνους καὶ τὸ ὄνομα τοῦ γράφαντος, τοῦ Νεοκαισαρείτου. Οὗτος εἶνε πιθανῶς ὁ αὐτὸς ὃν εὑρίσκομεν μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν εἰς οὓς ἐπιστέλλει ὁ πολὺς πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Κύπριος ὁ ζῆσας ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Μιχαὴλ καὶ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου. Ἰδε Bandini ἐνθ. ἀν Τόμ. Γ' σ. 318.

¹ Παρὰ τῷ Φραντζῆ σ. 193, ὁ πενθερὸς τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου πλημμελῶς καλεῖται Νοταρᾶς Παλαιολόγος ὁ Γατελιούτζης, παρέλασε δὲ τὸ πλημμελὲς τοῦτο ὄνομα καὶ ὁ A. B[υζάντιος] ἐν σ. 34 τοῦ προλόγου τῆς Ἑλληνικῆς μεταφράσεως τοῦ Μορτμάννου. Τὸ σφάλμα τοῦτο δὲν εἶνε αὐτοῦ τοῦ Φραντζῆ, ἀλλὰ τῶν κακῶν ἀπογράφων, ἐξ ὃν ἐξεδόθη τὸ Χρονικὸν αὐτοῦ. Ἐν τῷ ἐμῷ χώδικι τοῦ Χρονικοῦ τούτου, περὶ οὐ λίδε Νέου Ἐλληνομνήμονος Τόμ. Β' σ. 366, ἀναγινώσκομεν πρά-

τρογονίας καὶ τὸ ἐπώνυμον Παλαιολόγου¹. Ἐκαλέετο δὲ ἡ μελλόνυμφος Αἰκατερίνη. Πρὸς διάπραξιν δὲ τοῦ γάμου τούτου ἀπέστειλεν ὁ Κωνσταντῖνος εἰς Λέσβον τὸν πιστὸν Φραντζῆν, δεστις καὶ ἀπῆλθεν αὐτόσε τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1440². Καὶ συνεφωνήθησαν μὲν τὰ τοῦ γάμου, ἀλλ' ἡ ἐλεεινὴ διαγωγὴ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κωνσταντίνου Δημητρίου, εὑρισκομένου εἰς διάστασιν πρός τε τὸν Κωνσταντῖνον καὶ τὸν βασιλεύοντα Ἰωάννην καὶ πολλὰς παρέχοντος εἰς αὐτοὺς μερίμνας, ἐπήγεγκεν ἀναβολὴν τοῦ γάμου ἐφ' ίκανοὺς μῆνας. Τέλος δὲ τῇ 27 Ιουλίου ἀπῆλθεν ὁ Κωνσταντῖνος εἰς Λέσβον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ βασιλικῶν τριήρων καὶ ἐτέλεσε τοὺς γάμους αὐτοῦ μετὰ τῆς Αἰκατερίνης Γατελούζου. Διοικητὴς δὲ τοῦ γαμηλίου στολίσκου ἦτο ὁ δρουγγάριος Λουκᾶς Νοταρᾶς ὁ ἔπειτα γενόμενος μέγας δούξ. Διαμείνας δ' ὁ Κωνσταντῖνος ὡς νεόνυμφος ἐν Λέσβῳ μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1441, κατέλιπεν ἔπειτα τὴν σύζυγον ἐν Λέσβῳ καὶ ἔπλευσεν εἰς Πελοπόννησον μετὰ τοῦ Φραντζῆ³. Μετὰ δέ τινας μῆνας, δεινωθέντων τῶν κατὰ τὸν Δημήτριον, δεστις, μὴ αἰδεσθεὶς νὰ συμμαχήσῃ μετ' αὐτῶν τῶν Τούρκων, ἀπέκλεισε μετὰ τῶν συμμάχων ἔκείνων τὴν Κων-

γματι κῦρο Ντορή Παλαιολόγου τοῦ Κατελιούτζη. Ἐντεῦθεν γίνεται δῆλον, ὅτι δὲν παρίσταται ἀνάγκη, καθ' ἂ προέτεινεν ὁ Ἰούλιος Friedländer (Beiträge zur älteren Münzkunde σ. 40) καὶ ἀπεδέχθη ὁ Μαξιμιλιανὸς Lehnerdt (Ioannis Canabutzae ... in Dionysium Halicarnasensem commentarius. Ἐν Λειψίᾳ. Teubner. 1890 σ. X ἐν σημ.) νὰ ἐπανορθωθῇ τὸ Ντορίου τοῦ Χαλκοκονδύλη ἐκδ. Βόνης σ. 469.11 εἰς Ντορίου. Παρὰ δὲ τῷ Müller Fragmenta Historiorum Graecorum Τόμ. Ε' σ. 113 § XIII) ὁ Δορίος καλεῖται ἐπὶ τὸ ἐλληνικώτερον Δωρεῖν.

¹ Φραγκίσκος Γατελούζος, ὁ πάππος τοῦ Δορίου, εἶχε σύζυγον Μαρίαν Παλαιολογίναν, τὴν ἀδελφὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Ε'. "Ἐνεκα δὲ τούτου τοῦ γάμου προσέλαθον οἱ κατόπιν Γατελούζοι ἐκ μητρογονίας τὴν προσωνυμίαν Παλαιολόγων. Καὶ ἄλλως δὲ εἶχον ἥδη συνδεθῆ οἱ Γατελούζοι πρὸς τοὺς Παλαιολόγους διὰ τοῦ ἐτοῦ 1397 τελεαθέντος γάμου τῆς θυγατρός τοῦ Φραγκίσκου Εὐγενίας μετὰ τοῦ Ἰωάννου Ζ' τοῦ ἐτοῦ 1390 στασιάσαντος κατὰ τοῦ Ἰωάννου Ε' (Histoire Chroniques Greco-Romanes σ. 502).

² Φραντζῆ σ. 192,19.

³ Φραντζῆ σ. 193,5-23.

σταντινούπολιν, ὁ Κωνσταντῖνος ἀπῆλθε τὸν Ἰούλιον 1442 εἰς βοήθειαν τῆς βασιλευούσης. Διελθὼν δὲ διὰ τῆς Λέσβου, παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τὴν σύζυγον Αἰκατερίνην. Ἐνῷ δ' ἀναπλέων πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν εὑρίσκετο κατὰ τὴν Λῆμνον, εύρεθη ἀντιμέτωπος τοῦ ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον πλέοντος τουρκικοῦ στόλου, οὗτός στόλαρχος Ἀχμέτ, ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν νῆσον, ἐπολιόρκησε τὸν Κωνσταντῖνον ἐν τῷ φρουρίῳ Κοτζίνῳ (Κοκκίνῳ). Ἄλλα, καίτοι ἡ πολιορκία παρετάθη ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἑπτὰ ἡμέρας, καὶ τὰ τηλεβόλα τῶν Τούρκων ἡδυνήθησαν νὰ καταρρίψωσι τὰ τείχη, οἱ Τούρκοι ἀπῆλθον ἀπρακτοὶ χωρὶς νὰ κυριεύσωσι τὴν πόλιν¹. Ἄλλ' ὁ μακρὸς ἐκ τῆς πολιορκίας κίνδυνος ἐτάραξεν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν Αἰκατερίνην, οὖσαν ἔγκυον, καὶ εἰς τοσοῦτον ἐνέβαλεν αὐτὴν φόβον, ὥστε ἀσθενήσασα καὶ παθοῦσα ἔκτρωσιν κατ' Αὔγουστον μῆνα τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1442 ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐν Παλαιοκάστρῳ τῆς Λήμνου².

Οὕτως ἀτυχεῖς ὑπῆρξαν ἀμφότεροι οἱ γάμοι τοῦ Κωνσταντίνου. Ἀμφότεραι αἱ σύνευνοι ἔζησαν βραχύτατα μετ' αὐτοῦ, περισπώμένου ὑπὸ πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, ἀμφοτέρας δ' ἀπέβαλεν ὁ δεσπότης, μὴ εύτυχήσας νὰ ἔδῃ ἐρχόμενον εἰς τὸν χόσμον τὸν καρπὸν τῆς νηδύος αὐτῶν.

Καὶ ἡ μὲν περαιτέρα ἔρευνα θὰ καταδείξῃ, δτὶ οὐδεμίᾳν ἄλλην ἔσχε σύζυγον ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος. Ἄλλα πρὶν ἣ προθῶ εἰς αὐτὴν, ἀναγκαῖον κρίνω νὰ διαλευκάνω ἐνταῦθα δύο ὀνόματα συζύγων τοῦ Κωνσταντίνου, ἀτιναχές ἐκ πρώτης ὄψεως φαίγονται ἀσύμφωνα πρὸς τὰ ἦδη ἐκτεθέντα, ἡδύναντο δὲ νὰ παρεμβάλωσι καὶ δυςχερείας εἰς τὴν κατόπιν ἔρευναν. Ὁ ἐν τῇ Ἀτεστίᾳ (Estense) βιβλιοθήκῃ τῆς Μοδένης κώδιξ α. S. 5. 5 ὁ φέρων τὸν ἀριθμὸν 122 ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Run-

¹ Φραντζῆ σ. 194,24-195,7. — Χαλκοκονδύλη ἔκδ. Βόννης σ. 306,1-6.

² Φραντζῆ σ. 195,7-10. Προβλ. Hopf Geschichte Griechenlands ἐν τῇ Allgemeine Encyclopädie τοῦ Ersch καὶ Gruber Τόμ. 86 σ. 110. "Αν αἱ μηνολογίαι τοῦ Φραντζῆ ἔχωσιν ὄρθως, ή ἔγκυμοσύνη τῆς Αἰκατερίνης εὑρίσκετο μόλις ἐν τῇ ἀρχῇ.

toni¹, αὐτὸς ἔχεινος δὲ περιέχων τὸ διὰ τῶν εἰκόνων τῶν αὐτοχρατόρων κεκοσμημένον Χρονικὸν τοῦ Ζωναρᾶ, περὶ οὗ ἔγεινε λόγος ἀνωτέρῳ², περιέχειν φ. 289³ δι' ἄλλης χειρὸς τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰώνος βραχεῖαν πραγματείαν ἢ μᾶλλον ἀναγραφὴν «Περὶ τῶν αύγουστὸν (=αύγουστῶν) τῶν ἐν Κωνσταντινούπολει», τελευτῶσαν ὡδε· "Αννα Σοφία καὶ Μαρία Ἰωάννου γένου Παλαιολόγου τοῦ καλοῦ βασιλέως. Καρουλήνα καὶ καὶ Δωρῆνα Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Καὶ τὰ μὲν ὄνοματα τῶν τριῶν συζύγων τοῦ ἀδελφοῦ καὶ προκατόχου τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ Ἰωάννου, ἔχουσιν δρθῶς, ἀναφερόμενα εἰς Ἀγγαν τὴν θυγατέρα τοῦ μεγάλου δούκος τῆς Ρωσίας Βασιλείου, Σοφίαν τὴν θυγατέρα τοῦ μαρκίωνος τοῦ Μομφερράτου Ἰωάννου Β' Παλαιολόγου καὶ Μαρίαν τὴν θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος Τραπεζούντος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ. Ἀλλὰ τίνες εἶνε αἱ σύζυγοι τοῦ Κωνσταντίνου Καρολīνα καὶ Δωρῆνα; Εἶνε ἄλλαι παρὰ τὰς ἥδη γνωστὰς ἡμῖν; Πλανᾶται ἀρα ὁ χρονογράφος ἢ εἰςφέρει τι νέον, ταράσσον τοὺς κύκλους ἡμῶν; Οὐδὲν τοιούτον συμβαίνει. Η Καρολīνα καὶ ἡ Δωρῆνα εἶνε αὐταὶ αἱ ἥδη γνωσταὶ ἡμῖν σύζυγοι τοῦ Κωνσταντίνου, ἀλλ' ὑπὸ ἄλλα ὄνόματα, ἀκρότερα πατρωνυμικά. Καὶ Καρολīνα μὲν εἶνε ἡ Μαγδαληνὴ ἡ Θεοδώρα Τόκκου, δνομαζομένη Καρολīνα ἀπὸ τοῦ θείου Καρόλου Τόκκου τοῦ εἰςποιησαμένου τὰ τέκνα τοῦ πατρὸς αὐτῆς Λεονάρδου, Δωρῆνα δὲ εἶνε ἡ Αἰκατερίνη Γατελούζου, δνομαζομένη οὕτως ἀπὸ τοῦ πατρὸς Δορίου ἡ Δορίνου³.

'Αλλ' ὁ ἐνδεικνυόμενος ὡς μέλλων αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἡτο ἀκμαῖος ἀκόμη, ἐπιτακτικὴ δὲ οὐχ ἡττον ἢ πρότερον παρίστατο ἡ ἀνάγκη τῆς δι' ἀρρενογονίας διαδοχῆς τοῦ θρόνου.

¹ Indice dei codici greci della biblioteca Estense di Modena ἐν τοῖς Studi Filarmonici di filologia classica Τόμ. Δ' (1896) σ. 462.

² Τετρατόμηνος σ. 403.

³ Τετρατόμηνος σ. 427.

Διὸ βλέπομεν γινομένους λόγους περὶ τρίτου γάμου τοῦ Κωνσταντίνου, εύρισκομένου ἔτι ἐν Πελοποννήσῳ ώς δεσπότου. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἤρξαντο τῷ 1444 διαπραγματεύσεις περὶ συζεύξεως αὐτοῦ μετὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Τάραντος Ἰσαβέλλας Ὀρσίνη¹. Μετὰ δὲ τὴν ἀποτυχίαν τῶν διαπραγματεύσεων τούτων ἦξιώσε τῆς πατρικῆς αὐτοῦ προσοχῆς τὸν Κωνσταντίνον αὐτὸς ὁ δόγης τῆς Βενετίας. Περιεβάλλετο δὲ τότε τὴν ἀρχὴν ταύτην ὁ περιλάλητος Φραγκίσκος Φόσκαρης (1429-1457). Καὶ δὴ, μεσιτεύοντος τοῦ Ἀλοΐσίου Διέδου²,

¹ Giornali Napolitani παρὰ τῷ *Muratori Scriptores rerum Italicarum*.
 'Ἐν Μεδιολάνῳ 1732. Τόμ. KA' σ. 4428: Del' 1444. Il principe di Taranto trattò di dare Isabella sua nipote ad un frate dell' Imperatore di Costantinopoli, al quale veniva per successione l' Impero. Ὁρθῶς δὲ εἰς τὸν Κωνσταντίνον καὶ ὅχι τὸν Θεόδωρον Παλαιολόγον ἀναφέρει ταῦτα ὁ *Hof Geschichte Griechenlands* Τόμ. 86, σ. 110 δοτίζων, διτὶ ἡ ἐνταῦθα μνημονευομένη εἶνε ἡ Ἰσαβέλλα Ὀρσίνη, ἀδελφὴ καὶ ὅχι ἀνεψιὰ τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Τάραντος. Εἶνε δὲ αὕτη π. θανὼς Ἰσαβέλλα Ὀρσίνη ἡ ἐγγονὴ τοῦ Ραφινόδέλλου, ἀποθανόντος τῷ 1408, ἥτις μετ' ἀποτυχίαν γάμου μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Ἀλφόνσου τῷ 1444, ἐνυμφεύθη τὸ αὐτὸς ἔτος Φερδινάνδον τὸν Ἀραγωνικὸν τὸν ἐν ἔτει 1458 ἀναρρηθέντα βασιλέα τῆς Νεαπόλεως, νόθον υἱὸν τοῦ Ἀλφόνσου. Ἀπέθανε δὲ ἡ Ἰσαβέλλα τῷ 1465. "Ιδε *Litta Famiglie celebri Italiane*. Τόμ. Z', κεφ. LVII Πλ. 12 (Orsini.— Ramo de' Conti di Lecce, Duchi di Venosa e principi di Taranto).

² Ὁ παρὰ τῷ Φραντζῆ ἔκδ. Βόννης σ. 324, 4 Ἀλωσιος (ἐν τῷ ἐμῷ κιώδικι Ἀλωσιος) Διέδος εἶνε πιθανῶς ὁ αὐτὸς, δύν κατὰ τὴν τελευταίαν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως εύρισκομεν κυνερνῶντα τὰς τρεῖς βενετικὰς γαλέρας τοῦ Τανάϊδος καὶ ἀνάλαμβάνοντα ἔπειτα τὴν λιμεναρχίαν ἐν τῇ βασιλευούσῃ. "Ιδε Nicolo Barbaro Giornale dell' assedio di Constantinopoli ἔκδ Cornet. Ἐν Βιέννῃ. 1856 σ. 8, 11, 15, 29, 33, 38, 57, 58. Ὁ Διέδος συμμετέσχε ζωηρῶς τοῦ ὑπὲρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀγῶνος μετὰ τῶν δύο υἱῶν Μαρίνου καὶ Βίκτωρος (αὐτόθι σ. 16), ὑπῆρξε δὲ μεταξὺ τῶν κατὰ τὴν ἀλώσιν διασωθέντων Βενετῶν (αὐτόθι σ. 60). Πρβλ. *Zorzo Delfin Assedio e presa di Constantinopoli* tratto dalla cronica delle famiglie nobili di Venezia (ἴκδ. *Dethier* ἐν *Monumenta Hungariae Historicae rica* Τόμ. XXII, μέρ. α' σ. 1002 § 46). Στεροβρένος τὴν πρώτην ἔκδοσιν, τὴν τοῦ Thomas, καραπέμπω ἐνταῦθα εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Dethier ἔκδοσιν ταύτην τῶν πηγῶν περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἥτις περιλαμβάνεται ἐν τοῖς τόμοις ΧΧΙ, μέρ. α' καὶ 6' καὶ ΞΧΙΙ μέρ. α' τῶν *Monumenta Hungariae Historicae* τῶν ὑπὸ τῆς ἐν Βουδαπέστῃ οὐγγρικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν ἐκτυπωθέντων, ἀλλὰ μὴ ἐκδοθέντων ὑπ' αὐτῆς ἐνεκα τῶν τυπογραφικῶν σταρορραμάτων καὶ τῶν ἐν αὐτῇ εὑρισκομένων ἄλλων σφαλμάτων καὶ διὰ τοῦτο θεωρουμένης ως χειρογράφου κατὰ τὸ σημείωμα τὸ ἀναγεγραμμένον ἐπὶ τοῦ ἀντιτύπου, ὅπερ εὐηρεστήθη κατὰ παράκλησιν

δ δόγης προέτεινεν εἰς τὸν Κωνσταντίνον Παλαιολόγον τὴν χειρα μιᾶς τῶν θυγατέρων¹ μετὰ πολλῆς προικός. Ὁ γάμος δὲ οὗτος ἡδύνατο νάποιῃ μεγάλως ὠφέλιμος εἰς στήριξιν τῶν Ἐλλήνων ἐν Πελοποννήσῳ ἐναντίον τῶν Ναβαρραίων καὶ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Τούρκων, καὶ ἡ μετὰ τοῦ Βενετοῦ δόγη κηδεστία τοῦ Κωνσταντίνου οὐδὲν εἶχε τὸ ἄτοπον. Διὸ δὲ Κωνσταντίνος, παρορμώμενος ἄλλως καὶ σχεδὸν ἀναγκαζόμενος ὑπό τε τοῦ Φραντζῆ καὶ ἄλλων τῶν περὶ αὐτὸν, συγήνεσεν εἰς τὰ προτεινόμενα ἐκ Βενετίας. Ἀλλὰ, πρὶν ἡ διμολογηθῶσι τελείως τὰ τοῦ γάμου, ἀπέθανεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος τῇ 3 Ὁκτωβρίου 1448, μετ' ὀλίγους δὲ μῆνας, τὴν 12 Μαρτίου 1449, εἰςέπλεεν ὁ Κωνσταντίνος εἰς τὴν βασιλεύουσαν, δπως διαδεχθῇ αὐτὸν ὡς αὐτοκράτωρ. Ἡ δὲ ἀνάρρησις αὐτοῦ μετέβαλε τὰ πράγματα. Οὐ μόνον αὐτὸς ἔκρινε πλέον τὸ συνοικέσιον ἀνοίκειον, ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς πόλεως ἄρχοντες καὶ αἱ ἀρχόντισσαι δὲν κατεδέχοντο νὰ γείνῃ κυρία αὐτῶν κόρη Βενετοῦ καὶ οἱ ἄλλοι γαμήροι καὶ οἱ υἱοί τοῦ δόγη νὰ γείνωσι σύγγαμοι καὶ γυναικάδελφοι τοῦ βασιλέως². Οὐχ ἥττον δ

μυσ νά μοι δωρήσῃ ἡ εἰρημένη 'Ακαδημία τῷ 1895· quoique l'Académie ne le donne par volontiers à cause du nombre considérable des fautes qui s'y trouvent.

¹ Δέγει μὲν δὲ Φραντζῆς σ. 324,6 λάβῃ εἰς γυναῖκα αὐτοῦ τὴν τοῦδε τοῦ δουκὸς θυγατέρα, ἀλλὰ παρατηρητέον, ὅτι ὁ Φόσκαρις εἶχε τέσσαρας θυγατέρας, τὴν Καυθλαν, σύζυγον τοῦ ἴπποτον Ἀνδρέου Δονάτου, τὴν Μαρίαν, ἀποθανοῦσαν ἄγαμον, τὴν Παυλαν, σύζυγον Ἰερωνύμου Μιχέλη, καὶ τὴν Λευκήν (Bianca), σύζυγον Μάρκου Ρουτζίνη. "Idem Litta Famiglie celebri Italiane. Tόμ. Γ', κεφ. XXX. Μὴ μνημονευομένων δὲ τῶν ἑτῶν καθ' ἂν ἔγημαν αἱ τρεῖς ἔγγαμοι, δὲν δυνάμεθα νὰ εἴμεθα βέβαιοι, ἀν δὲ θυγάτηρ τοῦ Φόσκαρι ἡ προταθεῖσα εἰς τὸν Κωνσταντίνον Παλαιολόγον ὑπῆρξεν ἡ ἄγαμος μείνασσα Μαρία. 'Οπως δηποτε δ' οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὡς ἔξαγεται ἐκ τοῦ Φραντζῆ σ. 324,15, εἶχον γνῶσιν, ὅτι ὁ Φόσκαρις εἶχε καὶ ἄλλας θυγατέρας.

² Φραντζῆ σ. 324,11· 'Ως δὲ ἀγένετο βασιλεὺς καὶ ἀπῆλθον εἰς τὴν Πόλιν, τοῦτο ἀνοίκειον ἦν πῶς γὰρ ἐδύναντο οἱ τῆς Πόλεως ἀρχοντες καὶ ἀρχόντισσαι κυρίαν καὶ δέσποιναν αὐτῶν καταδεχθῆραι 'Ἐνετοῦ θυγατέρα, καὶ τοὺς γαμβροὺς αὐτοῦ τοὺς ἄλλους καὶ υἱοὺς συγγάμβρους καὶ γυναικαδελφοὺς είναι τῷ βασιλεῖ, ἐνδέξου μὲν ἵσως καὶ δουκὸς δύτος, ἀλλὰ πρόσκαιρος ἦν. 'Ορθότερον δ' ἔχουσι ταῦτα ἐν τῷ ἐμῷ κώδικι τοῦ Φραντζῆ ἀδε· 'Αλλὰ μετὰ τὸ γενέσθαι αὐτὸν βασιλέα καὶ εἰς τὴν Πόλιν

Φόσκαρις ἐπανέλαβε καὶ μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Κωνσταντίνου ως βασιλέως τὰς περὶ τοῦ γάμου μετὰ τῆς θυγατρὸς προτάσεις· ἀλλ' αὕται ἀπεκρούσθησαν διαρρήδην, τοῦτο δ' ἔγεινεν ἀφορμὴ ἔχθροπαθείας τοῦ δόγη κατὰ τοῦ Βυζαντίου ἐν ταῖς νῆμέραις τοῦ ἐσχάτου κινδύνου¹.

Καὶ ταῦτα μὲν μανθάνομεν παρὰ τοῦ Φραντζῆ περὶ τοῦ μελετηθέντος συνοικεσίου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ δόγη τῆς Βενετίας.² Άλλ' εξ ἄλλης πηγῆς ἀποδειχνύεται, ὅτι ὁ Κωνσταντίνος, εὔρισκόμενος ἐν Πελοποννήσῳ, κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τῶν μετὰ τοῦ Φόσκαρι διαπραγματεύσεων διενήργει καὶ ἄλλην μνηστείαν, ἥν, φαίνεται, προετίμα τῆς ἐκ Βενετίας προταθείσης. Ἡτο δὲ ἡ προκριθεῖσα νύμφη, περὶ τῆς οὐδὲν λέγει ὁ Φραντζῆς ἢ ἄλλος τις τῶν Βυζαντίων, ἡ ἀδελφὴ τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλλίας. Μαρτυρεῖται δὲ τοῦτο ὑπ' ἔγγραφου τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας Ἀλφόνσου Ε' (1416-1458), ὃςτις ἀπὸ τοῦ 1442 ἥρχεν ως Ἀλφόνσος Α' καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως, περιελθόντος ἀπὸ τοῦ ἀνδηγαυικοῦ οἴκου εἰς τὸν ἀραγωνικόν. Πρὸς τοῦτον ἀπέστειλε τῷ 1448 ὁ Κωνσταντίνος Παλαιολόγος τῇ 24 Φεβρουαρίου 1448 πρέσβυν τὸν Μανουὴλ Διεύπατον, τοῦτο μὲν δπως ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ βοήθειαν ἐναντίον τῶν Τούρκων, τοῦτο δὲ δπως μεσιτεύσῃ περὶ γάμου τοῦ Κωνσταντίνου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλλίας, ἀνεψιοῦ τοῦ Ἀλφόνσου, καὶ ἔτέρου γάμου τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλλίας μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Κύπρου, ἀνεψιᾶς τοῦ Κωνσταντίνου. Καὶ περὶ μὲν τοῦ κατὰ τῶν Τούρκων πολέμου ἀπήντησεν ὁ

παραγενέσθαι, ἀνοίκειον τοῦτο καὶ οὐχ ἀρμόδιον παρὰ πάντων ἐκριθη· οὐ γὰρ ἡγε-
σχοντο οἱ τῆς πόλεως ἀρχοντεῖς τε καὶ ἀρχόντισσαι· Ἐνετοῦ (κῶδ. ἐνετοῦ) θυγατέρα
κυρίαν αὐτῶν (κῶδ. αὐτῶν) καὶ δέσποιναν εἶναι καὶ τοὺς γαμβροὺς αὐτοῦ καὶ τοὺς
υἱοὺς συγγάμβρους (κῶδ. συγγάμπρους) καὶ γυναικαδέλφους εἶναι τοῦ βασιλέως· καὶ
δ δοὺς δὲ οὐ περιφρονητέος ἦν, ἐνδοξος γὰρ καὶ περιφανῆς· ἀλλ' οὖν πρόσκαιρον ἦν
τὸ συνοικέσιον τοῦτο, καὶ εἴπερ ἔγειρε.

¹ Φραντζῆ σ. 325, 17 κ. ξ.

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΗΝΩΝ ΤΟΜ. Δ'.

Ἀλφόνσος πρὸς τὸν Κωνσταντίνον τῇ 22 Αὐγούστου τοῦ 1452, δτὶ παρὰ τὰς διαθέσεις αὐτοῦ ἡδυνάτει ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ πράξῃ τι, περισπώμενος ὑπὸ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ πραγμάτων. Περὶ δὲ τῶν προτεινομένων συνοικεσίων ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν δεσπότην Πελοποννήσου, δτὶ μέλλει νὰ γράψῃ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πορτογαλλίας καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ, ἐν ἕδη αὐτοὺς εὑμενῶς διατεθειμένους, θέλει μεριμνήσει περὶ τῶν περαιτέρω ἐκ συνεννοήσεως μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου.

Ο ἔχοντις τὸ περιεργότατον τοῦτο ἔγγραφον κ. Cerone¹ δὲν ἔφροντισε νὰ φυλοχρινήσῃ τὰ περὶ τῶν ἀναφερομένων ἐν αὐτῷ προτάσεων, τοῦθ' ὅπερ, δν ἀναγκαιότατον πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεων, ἐπιχειρῶ ἐνταῦθα διὰ βραχέων.

Καὶ βασιλεὺς μὲν τῆς Πορτογαλλίας ἦτο κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον δ 'Αλφόνσος Ε' (1438-1481) δ ἐκ τῆς λεγομένης νόθου βουργουνδικῆς δυναστείας, δ ἔπειτα τῷ 1471 ἐπονομασθεὶς Ἀφρικανικὸς ἐνεκα τῶν ἐν Ἀφρικῇ νικῶν αὐτοῦ. Ἄλλος ὁτος ἐνυμφεύθη μόλις τῷ 1447 Ἰσαβέλλαν τὴν θυγατέρα τοῦ δουκὸς τῆς Κοιμβρᾶς (Coimbra) Πέτρου τοῦ Πορτογαλλικοῦ, μόνην δὲ θυγατέρα ἐκ τοῦ γάμου ἐκείνου ἔσχε τὴν Ἰωάνναν, ἥτις καὶ ἀντιβασίλευσε κατὰ τὸν χρόνον τῆς εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἐν ἔτει 1470 ἀπουσίας τοῦ πατρός. Ἡ δὲ Ἰωάννα αὕτη ἐγεννήθη μόλις τῇ 4 Φεβρουαρίου 1452, ἥτοι τέσσαρα δλα ἔτη μετὰ τὴν εἰς Ἰταλίαν ἀναχώρησιν τοῦ πρέσβεως τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ Μανουὴλ Διζυπάτου. Οὐδεὶς λοιπὸν λόγος περὶ αὐτῆς ὡς μνηστῆς τοῦ Παλαιολόγου.

Μόνος δὲ ἀδελφὸς 'Αλφόνσου Ε' τοῦ Πορτογαλλικοῦ ἐπίζων τῷ 1448 ἦτο δούξ τοῦ Βερουρίου (Viseu) Φερδινάν-

¹ Ἡ ἀπάντησις τοῦ 'Αλφόνσου, περιλαμβάνουσα καὶ λατινικὴν μετάφρασιν τοῦ πρὸς αὐτὸν γράμματος τοῦ Κωνσταντίνου, ἔξεδδη ἐκ τῶν ἐν Βαρκελῶνι ἀρχείων τῆς ἵσαγωνικῆς κύλης ὥπο δ τοῦ Φραγκίσκου Cerone (La politica Orientale di Alfonso di Aragona. Estratto dall' Arch. Storico per le Prov. Napolet. Anno XXVII, Fasc. I, II, III, IV- Anno XVIII, Fasc. I. Ἐν Νεαπόλει. 1903 a. 162 κ.τ.).

δος. 'Αλλ' οὗτος τὸ ἔτος ἔκεινο εἶχεν ἡλικίαν μόνον δεκαπέντε ἑτῶν, ὡςτε δύσκολόν πως νάποδεχθῶμεν, ὅτι ὁ Κωνσταντίνος προέτεινε τὸν μετ' αὐτοῦ γάμον τῆς ἀνεψιᾶς, εἰ καὶ θάξιδωμεν μετ' οὐ πολὺ τὸν γάμον ἄλλου Πορτογάλλου ἡγεμόνος τελούμενον ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ. Κατὰ ταῦτα καὶ ἐντεῦθεν ἀποδεικνύεται, ὅτι ἡ βασιλεὺς τῆς Πορτογαλλίας, οὗ τὴν θυγατέρα ἐζήτησεν εἰς γάμον ὁ Κωνσταντίνος διὰ τοῦ 'Αλφόνσου Α', βασιλέως τῆς Νεαπόλεως, δὲν ἦτο ὁ 'Αλφόνσος Ε'.

Τίς δέ ἦτο διελλοπενθερὸς τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐγγυτέρας μελέτης τῆς πορτογαλλικῆς ιστορίας τῶν χρόνων ἔκεινων. Καὶ δὴ ὁ 'Αλφόνσος Ε' μόνον δικαιώματι ἦτο βασιλεὺς τῆς Πορτογαλλίας ως υἱὸς 'Εδουάρδου τοῦ Βουργουνδικοῦ (1433-1438). 'Επειδὴ δὲ ὁ 'Αλφόνσος ἦτο κατὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ἀνήλικος, ὁ 'Εδουάρδος θνήσκων ἐγκατέστησε κηδεμόνα τοῦ υἱοῦ τὴν σύζυγον 'Ελεονώραν τὴν 'Αραγωνικήν. 'Αλλ' οἱ Πορτογάλλοι, ἀποστέργοντες τὴν κηδεμονίαν ταύτην, κατέστησαν ἀντιβασιλέα καὶ ἐπίτροπον τοῦ ἀνηλίκου 'Αλφόνσου Πέτρου τὸν Βουργουνδικὸν, δοῦκα τῆς Κονίμβρας καὶ τριτότοκον υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλλίας 'Ιωάννου Α' (1383-1433), ἀρα θεῖον τοῦ 'Αλφόνσου Ε' καὶ πενθερὸν αὐτοῦ, νυμφευθέντος, καθ' ἣ εἴδομεν ἀνωτέρω, τῷ 1447 ἐν ἡλικίᾳ δεκαπέντε ἑτῶν τὴν θυγατέρα τοῦ Πέτρου 'Ισαβέλλαν. 'Ἐνεδειχνύετο δὲ σαφῶς ἡ τάσις τῆς διαρπαγῆς τοῦ θρόνου ὑπὲ τοῦ Πέτρου καὶ μετὰ τὴν ἐνηλικίωσιν τοῦ ἔτι νεαροῦ 'Αλφόνσου, δτε τέλος ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ καὶ γαμβρὸς ἐφόνευσεν αὐτὸν τῇ 20 Μαρτίου 1449.

Κατὰ ταῦτα δὲ τε Κωνσταντίνος καὶ 'Αλφόνσος Α' ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως, ποιούμενοι λόγον τῷ 1448 περὶ βασιλέως τῆς Πορτογαλλίας, δὲν ἐννοοῦσι προφανῶς τὸν 'Αλφόνσον Ε', ἃλλὰ τὸν κατ' ἔκεινο τὸ ἔτος ἔτι ζῶντα καὶ ἀντιβασιλεύοντα Πέτρον.

'Ιδωμεν νῦν τίς ἡ θυγάτηρ τοῦ Πέτρου ἦν ἐζήτησεν εἰς γά-

μον ὁ Κωνσταντίνος. Ὁ Πέτρος ἐκ τοῦ γάμου αὐτοῦ μετὰ τῆς Ἰσαβέλλης τῆς Ἀραγωνικῆς, πρωτοτόκου θυγατρὸς τοῦ Ἰακώβου Β', ἀπέκτησε δύο θυγατέρας, τὴν Ἰσαβέλλαν, ἣν εἶδομεν συζευχθεῖσαν τῷ 1447 τὸν βασιλέα τῆς Πορτογαλλίας Ἀλφόνσον Ε', καὶ τὴν Βεατρίκην, νυμφευθεῖσαν ἀργότερον τὸν ἔξαδελφον αὐτῆς Φερδινάνδον, τὸν δοῦκα τοῦ Βερουρίου, περὶ οὗ ἔγεινε λόγος ἀνωτέρω. Ἄρα περὶ ταύτης τῆς ἐν ἑτει 1448 ἔτι ἀνύρρητης Βεατρίκης ὁ λόγος ως ζητουμένης ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου εἰς γάμον.

Καὶ ὁ μὲν μελετηθεὶς γάμος τοῦ Κωνσταντίνου μετὰ τῆς Βεατρίκης δὲν ἐτελεσφόρησε δι' ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς λόγον. Ἀλλ' ὁ σπόρος ὁ ριψθεὶς ὑπὸ τοῦ Παλαιολόγου διὰ τῆς πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως ἐπιστολῆς τοῦ 1448 περὶ τοῦ ἑτέρου γάμου τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλλίας μετὰ τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ Κωνσταντίνου, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Κύπρου, ἐπεσεν εἰς γῆν ἀγαθήν. Καὶ νὴ μὲν θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῆς Κύπρου καὶ ἀνεψιὰ τοῦ Κωνσταντίνου, περὶ ᾧς γίνεται λόγος ἐν τῷ ἐγγράφῳ, εἶνε νὴ Τζαρλόττα (Καρλόττα). Θυγάτηρ τοῦ Γάλλου βασιλέως τῆς Κύπρου Ἰωάννου Β' καὶ τῆς Ἐλένης Παλαιολογίνης, θυγατρὸς τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ δεσπότου Πελοποννήσου Θεοδώρου Β' καὶ τῆς Κλεόπης Μαλατέστα¹. Ἀλλὰ τίς ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πέτρου, οὗ τὸν υἱὸν ὑπεδείκνυεν ὁ Κωνσταντίνος ως μέλλοντα σύζυγον τῆς ἀνεψιᾶς; Ἀδελφοὶ τοῦ Πέτρου ἦσαν α') ὁ Ἀλφόνσος, δεστις εἶχεν ἀποθάνει τῇ ἑταῖρᾳ τῷ 1400· β') ὁ Ἐδουάρδος, δεστις, ἀναρρηθεὶς βασιλεὺς τῆς Πορτογαλλίας τῷ 1433, εἶχεν δομοίως ἀποθάνει τῇ δῃ

¹ Δεοντίου Μαχαιρᾶ Χρονικὸν ἐκδ. Σάθας ἐν Μεσαιωνικῇ Βιβλιοθήκῃ Τόμ. Β'. Ἐν Ἀθήναις. 1873 σ. 408.—ἐκδ. E. Müller καὶ C. Sathas. Ἐν Παρισίοις. 1882 σ. 384. — Χρονικὸν τοῦ Φραγκίσκου Amadi παρὰ τῷ Mas-Latrie ἐν τῇ Histoire de l'ile de Chypre sous le règne des princes de la maison de Lusignan. Ἐν Παρισίοις. 1855 Τόμ. Γ' σ. 80. — Χρονικὸν Διομήδους Strambaldi παρὰ τῷ Mas-Latrie ἐνθ' ἀν. σ. 80.—Ἀν. Σακελλαρίου Κυπριακά. Ἐν Ἀθήναις. 1890 Τόμ. Α . 518.

τῷ 1438· γ') ὁ Ἐρρῖκος, δοὺξ τοῦ Βερουρίου καὶ μέγας μάγιστρος τοῦ τάγματος τοῦ Χριστοῦ, ὅτις τῷ 1448 εἶχεν ἥδη ἡλικίαν πεντήκοντα καὶ πάντες ἑτῶν· δ') ὁ Ἰωάννης, μέγας μάγιστρος τοῦ τάγματος τοῦ ἀγίου Ἰακώβου καὶ κοντόσταυλος τῆς Πορτογαλλίας, ἀποθανὼν τῷ 1442, καὶ ε') ὁ Φερδινάνδος, μέγας μάγιστρος τοῦ τάγματος τοῦ Λαζ, ἀποθανὼν ἥδη τῷ 1443. Κατὰ ταῦτα μόνος τῶν ἀδελφῶν τοῦ Πέτρου ἐπιζῶν τῷ 1448 ἦτο ὁ Ἐρρῖκος, ὅτις δὲν δύναται νὰ ληφθῇ ὑπὸ ὄψιν οὐ μόνον ἔνεκα τῆς προκεχωρημένης ἡλικίας, ἀλλὰ καὶ ἔνεκα τῆς ἐκ τοῦ μοναχικοῦ τάγματος, οὐ δὲν μέγας μάγιστρος, ἐπιβεβλημένης ἀγαρίας. Μία λοιπὸν καὶ μόνον λύσις τῆς γεννωμένης ἀπορίας ὑπολείπεται, τὸ νάποδεχθῶμεν, ὅτι περὶ οὗ δὲν λόγος ἀδελφὸς τοῦ Πέτρου ἦτο δὲν νόθος υἱὸς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου καὶ τῆς Ἀγνῆς Pirès Ἀλφόνσος, δοὺξ τῆς Βραγαντίας. Καὶ ἐνυμφεύθη μὲν οὕτος διὸ εἰς μὲν πρῶτον γάμον τὴν Βεατρίκην, θυγατέρα τοῦ κοντοσταύλου τῆς Πορτογαλλίας Nuno-Alvares Peréira, εἰς δὲ δεύτερον Κωνσταντίαν τὴν Καστιλλιακήν, θυγατέρα Ἀλφόνσου τοῦ Καστιλλιακοῦ. Ἀλλ' ἵσως τῷ 1448, δτε προέτεινεν ὁ Κωνσταντίνος τὸν γάμον μετὰ τῆς Καρλόττας Λουσινιανῆς, ὁ Ἀλφόνσος εὑρίσκετο ἐν χηρείᾳ μετὰ τὸν θάνατον τῆς Βεατρίκης καὶ πρὸ τοῦ γάμου μετὰ τῆς Κωνσταντίας ἢ διὰ τὴν τελευτὴν καὶ ταύτης τῆς δευτέρας αὐτοῦ συζύγου. Ἀλλὰ δυστυχῶς καθίσταται μοι ἀδύνατος ἢ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἐν Ἀθήναις βοηθημάτων βεβαίωσις τῆς τοιαύτης εἰκασίας, ἥτις δύμοίως θὰ προσέχρουεν εἰς τὴν διπλωδήποτε μεγάλην ἡλικίαν καὶ τοῦ Ἀλφόνσου τούτου ἐν σχέσει πρὸς τὴν Καρλότταν, ἥτις ἐν ἔτει 1448 εἶχεν ἡλικίαν μόνον ἕξ ἑτῶν, ἀτε τοῦ γάμου τῶν γονέων αὐτῆς τελεσθέντος τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1441, ὡςτε καὶ μνηστευομένη θὰ εἴχε σύζυγον παρήλια δτε αὐξανομένη τὴν ἡλικίαν ἥθελεν ἔλθει εἰς ὕραν γάμου.

"Οπως δὲ καὶ ἀν ἔχωσι τὰ τοῦ ζητήματος τούτου, ἀδελφὸν

μὲν τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Πορτογαλλίας Πέτρου δὲν ἔλαβε σύζυγον ἡ Καρλόττα, ἀλλ' ἡ Ιδέα τῆς μετὰ Πορτογάλλου ἡγεμονίδου συζεύξεως αύτῆς, ἥγι προέτεινεν ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ἐτελεστρόησε μετά τινα ἔτη. Ἔγεινε δὲ σύζυγος αὐτῆς ὁ τριτότοκος υἱὸς αὐτοῦ τοῦ Πέτρου Ἰωάννης, ὁ δοὺξ τῆς Κονιμβρας, ταῦ γάμου τελεσθέντος ἐν Κύπρῳ τῷ 1456. Ὡς ἔξῆς δὲ σημειεῖται τὰ τοῦ γάμου τούτου ὁ Κύπριος χρονογράφος Γεώργιος Βουστρώνιος. Τὴν ἔχρονίαν αὖτος ἔχρονίαν ἦρτεν ἀπὸ τὸ Πορτονάλ διὰ τὸ δραμαστῆ τὴν θυγατέραν τοῦ δὲ Τζουάνη, δύναματι Τζαρλόττα· καὶ ἡ μητέρα τῆς ἦτον ἡ δήγαινα ἡ Ἐλένα ἡ Παλαιολογίνα, κόρη τοῦ δεσπότου τοῦ Μωρέως, ἀδελφοτέκνη τοῦ βασιλέως τῆς Κωνσταντινουπόλεως· καὶ ἀρμάστην δ ἄνωθεν πρόντιζης μὲ τὴν ἄνωθεν τους θυγατέραν τὴν κυρίαν Τζαρλότταν· καὶ ἡ μητέρα τῆς ἦτον πολλὰ φρόνιμη, καὶ πάντα ἦτον ἀστενημένη· καὶ ἀρμάστην δ ἄνωθεν πρόντιζης εἰς τὸ ἀπλίκιν (=κατοικίαν) τοῦ καβαλλάρη μισθώτη Ρίκου τὲ Λαπάμ· διότι ἀφ' ὃν ἐκάψαν τὴν αὐλὴν τὴν ὁργάτικην, δὲ Τζένιος δσον ἐστράφη ἀπὸ τὴν Συρίαν ἐπῆρεν τὸ ἀπλίκιν τοῦ σιρ Ρίκου τὲ Λαπάμ καὶ ἐκατοίκησεν, καὶ ἔμεινεν αὐλὴ ὁργάτικη ὡς τὴν ἐσήμερον¹.

Διέμεινε δ' ὁ πρίγκιψ Ἰωάννης μετὰ τὸν γάμον ἐν Λευκωσίᾳ μετὰ τῆς συζύγου· ἀλλ' ἡ κακὴ αὐτοῦ συμπεριφορὰ πρὸς τοὺς Ἐλληνας τῆς νήσου προεκάλεσε τὸν ἐκ φόβου θάνατον ἢ καὶ τὸν φόνον αὐτοῦ τῷ 1457². Μείνασα δὲ ἡ Καρλόττα χήρα ἐν νεαρωτάτῃ ἡλικίᾳ δεκαεξῆς ἔτῶν, ὀλίγον κατόπιν, τῇ 7 Οκτωβρίου 1459, οὖσα ἡδη ὀρφανὴ ἀμφοτέρων τῶν γονέων, θανόντων τῷ 1458, ἔγεινε σύζυγος τοῦ ἐξαδέλφου αύτῆς κόμιτος Γενεύης Λουδοβίκου τοῦ Σαβαυδικοῦ, εἰς δν καὶ μετεβίβασε τὰ

¹ Γεωργίου Βουστρώνιου Χρονικὸν ἑκδ. Σάθα ἐν Μεσαιωνικῇ Βιβλιοθήκῃ Τόμ. B' σ. 414. Πρόλ. τὸ Χρονικὸν τοῦ Στραμβάλδη παρὰ τῷ Mas-Latrie ἐνθ' ἀν. Τόμ. Γ' σ. 81.

² Γεωργίου Βουστρώνιου Χρονικὸν ἐνθ' ἀν. σ. 415.

έπι τοῦ θρόνου τῆς Κύπρου δικαιώματα¹. Καὶ τὸν μὲν θρόνον τοῦτον ἀπέβαλε μετ' οὐ πολὺ ὁ Λουδοβίκος τῷ 1460, καταληφθέντα τὴν βοηθείαν τοῦ Μαμελούκου σουλτάνου τῆς Αιγύπτου ὑπὸ 'Ιακώνου Β' τοῦ Λουσινιανοῦ, νέθου ἀδελφοῦ τῆς Καρλόττας. Η δὲ Καρλόττα ἔξηκολούθησεν ἀγωνιζομένη μέχρι τινὸς πρὸς ἀνάκτησιν τῆς βασιλείας ἐν τε τῇ Κύπρῳ αὐτῇ καὶ προστρέψουσα εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἄλλας ιταλικὰς πόλεις πρὸς αἴτησιν βοηθείας. Καὶ δε δὲ μετ' ὀλίγον χρόνον ὁ Λουδοβίκος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Σαβαυδίαν, ἔγκαταλείψας τὴν τε ἀμυναν τοῦ θρόνου καὶ τὴν σύζυγον, η Καρλόττα δὲν ἔπαυσε βισσοδομεύουσα μέχρι τοῦ ἐν ἔτει 1487 συμβάντος θανάτου αὐτῆς τὴν ἀνάκτησιν τοῦ βασιλείου τῆς Κύπρου. Περιῆλθε δὲ τοῦτο μετὰ τὸν θάνατον τοῦ νόθου αὐτῆς ἀδελφοῦ 'Ιακώνου τοῦ Β' εἰς τὴν σύζυγον αὐτοῦ, τὴν περιώνυμον Βενετὴν Αἰκατερίνην Κορνάρου, ἐξ ἣς η Κύπρος μετεβιβάσθη, δύο ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τῆς Καρλόττας, τῷ 1489, εἰς τοὺς Βενετούς.

'Ἐν τούτοις δὲ δο Κωνσταντίνος μετὰ τὴν ἔγκατάλειψιν τοῦ συνοικεσίου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Φόσκαρι καὶ τὸ δι' οἰονδήποτε λόγον ἐπελθὸν ναυάγιον τῶν συνεννοήσεων μετὰ τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Πορτογαλλίας Πέτρου δὲν ἀπέβαλε τὴν πρόθεσιν νέου γάμου· ἐπεδίωκον δὲ αὐτὸν καὶ οἱ ἐν τέλει, 'Αλλ' η ἀνάμιξις τῶν ἀρχόντων η διγαγοῦσα εἰς τὴν διάλυσιν τοῦ μελετωμένου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Φόσκαρι συνοικεσίου δὲν ἔπαυσε καὶ ἐν τῷ κατόπιν. 'Ἐκ τῶν μακρῶν ἐπὶ τοῦ προκειμένου διηγήσεων τοῦ Φραντζῆ² βλέπομεν τοῦτο μὲν τὰς ἐπινοήσεις, ὑπεκφυγὰς καὶ διεξόδους τῆς πολυπατιπάλου, πολυπράγμονος καὶ εὔπεριστρόφου διπλωματικῆς ἔχείνης πανουργίας, ήτις, ἀπὸ παλαιοῦ χρατοῦσα πάρα τοῖς Βυζαντίνοις, δὲν ἔπαυσεν ἐφαρ-

¹ Γεωργίου Βουστρωνίου Χρονικὸν ἔνθ' ἀν. σ. 442. — *Mas-Latrie* ἔνθ' ἀν. σ. 81 σημ. 2.

² Ἐκδ. Βόνης σ. 206,21-207,13. 210,7-222,22. Πρβλ. *Lebeau-Martin* Ιστορία του Βασιλείου. 'Ἐν Παρισίοις. 1836. Τόμ. ΚΑ' σ. 219-222.

μοσθεῖσα καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἐσχάταις τοῦ Βυζαντίου ὥραις εἰς τὸ ζήτημα τοῦ μελετωμένου γάμου τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦτο δὲ τὰ κατὰ τὰς ὑποφαινομένας διαφόρους γνώμας καὶ ἐνεργείας τῶν περὶ τὸν βασιλέα ισχυρῶν, ὑπεραμυνομένων τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου συνοικεσίου, αἵτινες ἐνθυμίζουσί πως ἡμᾶς τὴν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ 'Ρῶμῃ διάσχισιν τῶν ἀπελευθέρων τοῦ Νέρωνος πρὸ τοῦ γάμου αὐτοῦ μετὰ τῆς Ποππαίας. Διαπρέπει δ' ἐν ταῖς διπλωματικαῖς διαπραγματεύσεσιν αὐτὸς ὁ σύντεκνος τοῦ αὐτοκράτορος, δὲ Φραντζῆς. Τοῦτον ἀπέστειλεν ὁ Κωνσταντῖνος ἡδη τὸν Ὁκτωβρίου τοῦ 1449 εἰς τὴν Ἰερίαν καὶ τὴν Τραπεζοῦντα, διποὺς ἔξετάσας προτείνη τὴν ἀρμοδιωτέρων ἐκ τῆς ἑτέρας τῶν αὐλῶν σύζυγον διὰ τὸν αὐτοκράτορα. Ἡ δὲ μακρὰ καὶ περιπετειώδης αὕτη πρεσβεία, ἡς ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ ἔξεθηκε τὰ καθ' ἔκαστα καὶ εἰς τὴν ἔξεχίνησεν ἀκολουθούμενος ὑπὸ ἀρχόντων καὶ στρατιωτῶν καὶ ἵερομονάχων καὶ μοναχῶν καὶ ψαλτῶν μονοικῶν καὶ λατρῶν καὶ τινῶν κρουσόντων ὅργανα καὶ ἕτερα εἴδη μονοικά¹, διήρκεσε σχεδὸν δύο δλα ἔτη².

'Αλλ' ἀς παρακολουθήσωμεν τὰ τῆς γαμηλίου πρεσβείας, συνοψίζοντες τὰς περιπλόκους πως καὶ διακεκομμένας διηγήσεις τοῦ Φραντζῆ, διαφωτίζοντες δὲ καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν συμπληροῦντες αὐτάς.

'Ο Φραντζῆς, ἀπερχόμενος εἰς τὴν Τραπεζοῦντα καὶ τὴν Ἰερίαν διὰ συμπενθερίαν, εἶχε νὰ ἐκλεῖῃ μεταξὺ των θυγατέρων Γεωργίου τοῦ ῥηγὸς τῶν οἰκούντων τὴν σημερινὴν Γεωργίαν Ἰερῶν καὶ τοῦ τῆς αὐτοκράτορος Τραπεζοῦντος Ἰωάννου Κομνηνοῦ τοῦ ἐπονομαζομένου Καλοΐωάνην. Εἶχε δ' ἐν-

¹ Φραντζῆ σ. 207,3 κ. ἴ.

² Λέγει μὲν ὁ Φραντζῆς σ. 210,13 μετὰ τῆς οὐκ ἀσυνήθους αὐτῷ χρονολογικῆς ἀνακριβείας διέτριψα ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν ἐτη δύο καὶ ἡμέρας τριάκοντα, ἀλλ' ὅμως ἐν μὲν σ. 206,21 μαρτυρεῖ, ὅτι ἀνεγάρησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τὴν 4 Ὁκτωβρίου 1449 (τὸ ἀνωτέρω ἐν σ. 206,10 ἔτος ,εὐθν' ἐπανορθωτέον εἰς εὐθνη', ὡς ὄρθως φέρεται ἐν τῷ παρ' ἐμοὶ καθικτῷ), ἐν δὲ φ. 217,6, δτι ἐπανῆλθεν εἰς τὴν βασιλεύουσαν τὴν 14 Σεπτεμβρίου 1451 (,εὐθν'). Κατὰ ταῦτα ἡ ἀπουσία αὐτοῦ διήρκεσε πράγματι ἐν ἔτος, ἔνδεκα μῆνας καὶ δέκα ἡμέρας.